

Навчально-краєзнавча екскурсія «Природна та культурна спадщина Білоцерківщини» від Туристичного центру «Меридіан»

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2023.3.2-10/13>

Руденко А. С., Бурачок В. М., Гринюк О. Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, oleg.gryniuk@knu.ua

Надійшла до редакційної колегії 20.11.2023.

Прийнята: 30.11.2023

Анотація. Досліджуючи місцеві аспекти, краєзнавство допомагає розкрити унікальні особливості та традиції кожного регіону, збагачуючи розуміння його минулого та сучасності. У той час як екскурсії надають

можливість зануритися в історію, культуру та природу конкретного регіону через особистий взаємодійний досвід. У статті розглянуто важливість краєзнавства, досліджено його історію та сучасний етап розвитку. Окреслено різні класифікації екскурсій та їх форми проведення. Особливий акцент зроблено на значенні навчально-краєзнавчих екскурсій для студентів. Також розглянуті організаційні вимоги для проведення студентських екскурсій, включаючи відбір об'єктів та розробку навчально-краєзнавчої екскурсії під назвою «Природна та культурна спадщина Білоцерківщини».

Ключові слова: краєзнавство, навчально-краєзнавча екскурсія, Білоцерківщина

Educational and local history excursion «Natural and cultural heritage of Bylotserkivshchyna» from the «Meridian» Tourist Center

Rudenko A. S., Burachok V. M., Gryniuk O. Yu.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, oleg.gryniuk@knu.ua

Annotation. By studying local aspects, local history helps reveal the unique features and traditions of each region, enriching the understanding of its past and present. While tours provide an opportunity to immerse yourself in the history, culture and nature of a particular region through a personal interactive experience. The article examines the importance of local history, examines its history and current stage of development. Various classifications of excursions and their forms of conduct are outlined. Special emphasis is placed on the importance of educational and local history excursions for students. The organizational requirements for conducting student excursions were also considered, including the selection of objects and the development of an educational and local history excursion entitled «Natural and cultural heritage of Bilotserkivshchyna».

Key words: local history, educational and local history excursion, Bilotserkivshchyna

Вступ. Краєзнавство є важливою складовою саморозвитку кожної людини. Вивчаючи свій край людина починає розуміти чому склалися саме такі традиції в їхньому побуті і що на це повпливало. У вивченні свого краю дуже допомагають саме краєзнавчі екскурсії. Відкриваючи нове середовище, розширюються горизонти та перспективи. Це сприяє розвитку більш інклюзивного світогляду, а також глибшого розуміння та оцінки різноманітності світу. Екскурсії можуть допомогти людям відкрити нові інтереси чи захоплення. Екскурсії відіграють важливу роль у розвитку суспільства пропонуючи унікальні можливості культурного розуміння. Екскурсії дозволяють людям зануритися в минуле, в різні культури, спосіб життя та звичаї. Дають можливість досліджувати різноманітні спільноти, спілкуватися з місцевими жителями та на власні очі побачити нові природні та культурні об'єкти.

Навчально-краєзнавчі екскурсії мають важливе значення для студентів саме географічного факультету, допомагаючи їм поглибити теоретичні знання через безпосереднє спостереження та взаємодію з реальними географічними об'єктами. Ці екскурсії розвивають спроможність аналізувати і дозволяють студентам отримати практичний досвід. Також, вони сприяють підтримці зацікавленості студентів у вивченні географії.

Зараз актуальність проблеми краєзнавчих екскурсій полягає в тому, щоб заохотити людей на розширення власного досвіду в різних сферах життя, починаючи від найбільш відомих історичних об'єктів і закінчуючи автентичним культурним досвідом локальної території. А саме, сприяти ознайомлення людей з унікальними напрямками в культурі.

Метою статті є представлення навчального екскурсійного маршруту (краєзнавчої тематики) Білоцерківщини для студентів географічного факультету КНУ.

Матеріали та методи дослідження. Були опрацьовані та проаналізовані краєзнавчі та туристичні матеріали із відкритих джерел та туристичних сайтів. Було використано матеріали екскурсії яка проводилася в ландшафтному парку «Буки» та для студентів географічного факультету. Таким чином відбулася апробація даної екскурсії.

Результати та їх аналіз. Краєзнавство – це всебічне наукове вивчення певної території краю. Перші відомості краєзнавчого характеру містять уже давньоруські літописи, а також місцеві літописні хроніки (т. зв. «малі літописи») пізнішого часу. Краєзнавча робота в XIX ст. активізується у зв'язку із створенням у Харкові, Києві, Одесі університетів, викладачам яких доручалось вести на основі власних спостережень записи історичного, топографічного, статистичного характеру, здійснювати ботаніко-зоологічні, метеорологічні дослідження, паралельно готуючи відповідні інструкції для вчителів гімназій з метою їх підготовки до аналогічної роботи. Якісно новий етап у розвитку краєзнавства припадає на 1960-і роки. Активізація краєзнавчих досліджень відбувалась паралельно з удосконаленням форм екскурсійно-пізнавальної діяльності, що у XX ст. сформувалась в окрему галузь – краєзнавчий туризм (Панкова, 2003). Він сприяє систематичному проведенню Всеукраїнських наукових краєзнавчих конференцій. Сьогодні краєзнавство успішно розвивається в усіх регіонах України, створюються науково-пізнавальні секції, туристичні центри та товариства дослідників.

Екскурсія – комплексна туристська послуга, спрямована на ознайомлення туристів і екскурсантів з екскурсійними об'єктами, тривалістю до 24 годин, з обов'язковим супроводом екскурсорода, проходить по заздалегідь затвердженому маршруту та виключає послуги розміщення (Покогодна, 2017). Екскурсії поділяться за різними підходами, наприклад, за тематикою, за складом і кількістю учасників, за місцем проведення, за способом пересування, тривалістю та формою проведення. Тематичні екскурсії підрозділяються на історичні, виробничі, природознавчі (екологічні), мистецтвознавчі, літературні, архітектурно-містобудівні та релігійні. Варто відзначити, що тематичні екскурсії того чи іншого виду зрідка існують ізольовано один від одного. Наприклад, історичний матеріал використовується в екскурсіях на архітектурно-містобудівні теми; елементи природознавчих екскурсій знаходять місце в екскурсіях майже кожної групи тематичних екскурсій. Зміст залежить від певних умов

проведення екскурсії, від екскурсійних ресурсів конкретного територіального утворення. Здебільшого необхідність визначення приналежності екскурсії до конкретної тематичної групи та підгрупи необхідна на початку роботи з її розробки. За місцем проведення екскурсії розподіляються на: міські, позаміські, виробничі, музейні, комплексні (коли певні частини екскурсії проходять у різних місцевостях). Класифікація екскурсій за складом і кількістю учасників передбачає виділення таких підвидів: індивідуальні та групові, для місцевого населення або для осіб з інших місць, для дорослих, школярів та студентів або для осіб представників певної професії. За способом пересування всі екскурсії поділяються на пішохідні та транспортні. Тривалість екскурсії вимірюється в академічних годинах (45 хвилин). Тривалість стандартної оглядової екскурсії становить від 2 до 4 годин, такі екскурсії можна класифікувати як короткотермінові. Усі інші екскурсії, тобто такі, які мають тривалість від 4 до 24 годин – класифікуються як тривалі.

Вивчення історії та географії у закладах середньої освіти починається із 5 класу та триває включно до 11 класу. Також це має своє логічне продовження на багатьох спеціальностях у закладах вищої освіти. На нашу думку, це потрібно посилити, адже вивчення історії, природи та культури рідного краю – основа патріотизму та виховання свідомого громадянина України. Поєднання краєзнавства та екскурсійно-туристичної діяльності – чудовий симбіоз, який дозволяє дослідити і вивчити природну та історико-культурну спадщину рідного краю в цікавій формі. Адже, подорож – це своєрідне відкриття, це можливість дослідити та пізнати культуру народів. Особливо це має значення для спеціальностей географія, історія, біологія тощо.

На географічному факультеті КНУ функціонує Туристичний центр «Меридіан», одним із завдань якого є краєзнавча та екскурсійно-туристична діяльність.

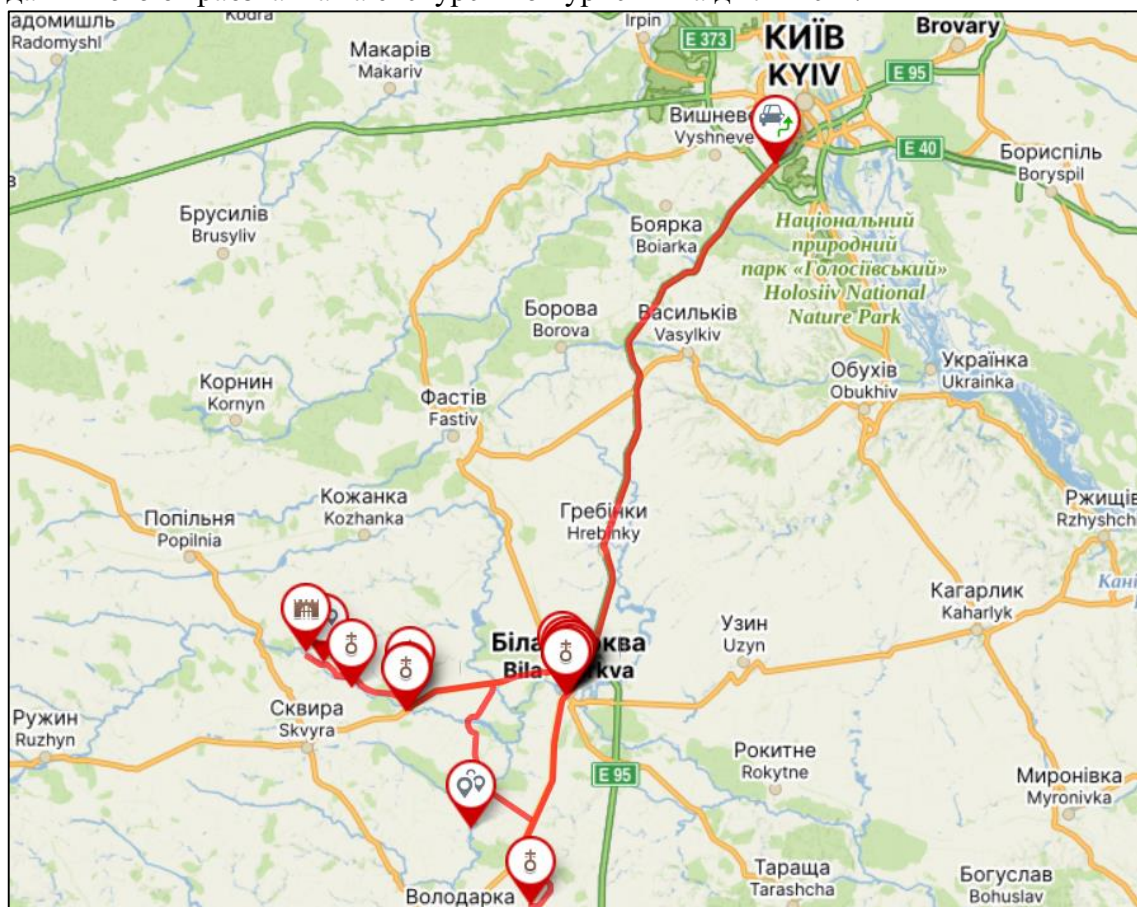

Рис. 1. Схема екскурсійного маршруту [розроблено авторами, mapu.cz]

5 листопада 2023 року, для студентів географічного факультету була організовано навчальну краєзнавчу екскурсію «Природна та культурна спадщина Білоцерківщини». За основу був взятий маршрут розроблений туристичним оператором «Україна Інкогніта», а конкретніше Романом Маленковим, випускником географічного факультету та відомим краєзнавцем.

«Природна та культурна спадщина Білоцерківщини»

Мета екскурсії: ознайомити студентів географічного факультету з природною та історико-культурною спадщиною Київщини, а саме Білоцерківського району.

Вид екскурсії: навчальна, краєзнавча.

Тип екскурсії: кільцева.

За використанням транспорту: автобусно пішохідна (пішохідна частина в с. Буки та м. Біла Церква).

Протяжність: 250 км.

Тривалість: 12 годин.

Маршрут: м. Київ – с. Буки – с. Шамраївка – с. Пархомівка – м. Біла Церква – м. Київ (див рис. 1).

Початок та закінчення біля корпусу географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Більш детальна характеристика маршруту представлена в технологічній картці (див. табл. 1)

Таблиця 1. Технологічна картка екскурсії [розроблено авторами за відкритими даними]

Маршрут	Зупинка, об'єкт показу	Час	Організаційні та методичні вказівки
місто Київ село Буки	Ландшафтний парк "Буки"	4 год 00 хв	Поєднання прийому розповіді та показу. Прийом дискусійної ситуації.
село Буки село Шамраївка	Старовинні водяні млини	1 год 30 хв	Поєднання прийому розповіді та показу. Прийом дискусійної ситуації.
село Шамраївка село Пархомівка	Святопокровська церква	1 год 00 хв	Поєднання прийому розповіді та показу. Прийом дискусійної ситуації.
село Пархомівка - місто Біла Церква - місто Київ	1. Костел святого Івана Хрестителя 2. Пам'ятник князю Ярославу Мудрому 3. Церква святого великомученика Георгія Побідоносця 4. Преображенський кафедральний собор 5. Микільська церква 6. Торгові ряди 7. Білоцерківська Велика хоральна синагога 8. Купецька синагога 9. Колишній єврейський готель	5 год 30 хв	Поєднання прийому розповіді та показу. Прийом дискусійної ситуації.

Для екскурсії було відібрано 12 об'єктів. Наведемо їх коротку характеристику.

1. Ландшафтний парк Буки (с. Буки). На території парку проводиться екскурсія від парку тривалістю 45 хвилин, з відвідувань «закритих» (без екскурсовода туди не потрапиш) об'єктів, а саме мінізоопрак та «Алею казок».

Наводимо короткий виклад екскурсії по парку. Історія парку не така вже стара. Він був заснований 1996 року у селі Буки (на той час Сквирського району). Все почалося, коли

місцевий підприємець Іван Суслов викупив 2,7 гектара землі, яка була звалищем. Обійшлося це непримітне місце Суслову всього лише в 20 тисяч доларів. Він зміг перетворити смітник в чудовий ландшафтний парк, яким милуються тисячі туристів приїжджають сюди. Вхід в першу частину безкоштовний там розташований величезний фонтан. До реставрації він прикрашав Майдан Незалежності, після його утилізації, фонтан був викуплений і привезений до села Буки. Також, тут розташовується дзвіниця Данила і церква Святого Євгенія. Біля храму відкриваються мальовничі краєвиди на другу частину ландшафтного парку в селі Буки. Тут розташовується маєток господарів, невеликий зоопарк і «Алея казок». На території ландшафтного парку, на березі річки красуються три задоволені жаби, що символізують достаток і багатство, відвідувачі можуть їх почухати або засунути руку в їх величезні пащі. Міст, що веде в маєток Суслових, зроблений дуже цікаво. З боків розташовані вузькі стежки, де можна помилуватися з одного боку на алею казок і на невеликий, але вишуканий водоспад з другого боку. Посередині містка вода, для того, щоб заїжджаючи в маєток машини мили шини і чистенькі проїжджали далі. Далі розташовується Святий камінь, де кожен може загадати своє заповітне бажання. Цей камінь був привезений з Ізраїлю, з того місця, де Ісус перетворив воду на вино. Проект храмового комплексу з ландшафтним парком у селі Буки на Київщині виконаний творчою архітектурною майстернею «Бабич» під керівництвом архітектора Юрія Бабича. Також на території знаходиться міні зоопарк, в якому проживають два ведмеді, косулі, фазани та інші представники фауни, фонтани і скульптури.

Найбільш атрактивними об'єктами, які обов'язково слід побачити є церква, маєток, три жаби, Святий камінь та фонтан.

На більш детальне ознайомлення з парком відводиться 2 години. До речі, на території парку працює польова кухня (ресторан закритий) де можна смачно поїсти.

2. Млини в селі Шамраївка.

Перша історична згадка про Шамраївку датується XVI століттям. За місцевим переказом походження назви села пов'язується з іменем одного з першопоселенців – Шамрою. Людиною він був досвідченою й мудрою, місцеві жителі зверталися до нього за порадою і допомогою. Місце, де він жив, мовляв, і отримало назву Шамраївка. На межі XIX-XX ст. населення Шамраївки сягало 5000 мешканців. Тут діяв Шамаревський ярмарок, цукровий завод, декілька млинів.

Основною пам'яткою, є водяний млин. Будівлю звели в другій половині XIX століття, а в 1907 році її суттєво перебудували. Млин і нині функціонує – борошно мелють кожної суботи, а по п'ятницях працює олійниця, що розташована у цій же будівлі (до речі, значна частина обладнання олійниці столітньої давності). Поряд з млином розташована старовинна комора.

На огляд споруд стародавнього млина та екскурсію відводиться 1 година.

3. Святопокровська церква (с. Пархомівка).

В цьому селі розташовується неймовірна історична пам'ятка – Святопокровська церква. Історія побудови та її велична краса, точно варта уваги наших студентів. Село Пархомівку заснували ще 1616 року. Початково воно належало князям Вишневецьким. В середині XVIII століття – Михайлу Глембоцькому, далі – Буткевичу, а з 1800 року – Крижанівському. Ще до 1771 року тут була церква Покрови, занепала та зруйнувалась. З її рештки побудували капличку, яка прослужила вірянам до 1820 року. Покровська церква будувалася з 1903 по 1906 рік.

Храм є тринавовою базилікою, увінчаною шоломоподібною банею, з виділеним трансептом і дзвіницею над нартексом. Автор проекту Володимир Покровський. Ансамбль храму витриманий в стилі модерн. В архітектурі храму поєднано східні і західні мотиви, зокрема романські та давньоруські. Разом з тим у проектуванні Покровської церкви зовсім проігноровано усталені місцеві архітектурні традиції, тому церква є незвичною та унікальною для цих місць. В будівництві храму використовували мрамор та граніт, ковану сталь та

кераміку, шифер та дерево, і навіть – залізобетон. У мозаїчних роботах Покровської церкви в Пархомівці використано великорозмірну нешлифовану смальту. Богослужіння в церкві було припинено у 1929 році спеціально до чергової річниць жовтневого перевороту.

На огляд споруди та екскурсію відводиться 30 хвилин.

4. Історико-культурна спадщина м. Біла Церква. У місті Біла Церква пішохідна екскурсія історико-культурною спадщиною яка розкриває вплив на розвиток міста родини Бранецьких та єврейської громади. У Білій Церкві заплановано вільний час та вечерея, адже в місті достатньо велика кількість закладів харчування з помірними цінами. Місто Біла Церква – одне з найстаріших міст давньоруської держави, засноване в 1032 р. на високому скелястому березі Росі великим князем київським Ярославом Мудрим. Під назвою Святий-Георгій-на-Росі, в літописах фігурує коротка назва Юр'їв, місто було одним з південних форпостів, що стримували напади кочівників. Щодо походження назви міста, то історики говорять, що у 1050 році Ярослав Мудрий спорудив на Замковій горі єпископську церкву з білого каменю. Після руйнування міста монголо-татарами у XIII ст. ця споруда довгий час служила переселенцям орієнтиром серед густих і диких лісів, що вкривали у той час долину Росі. Саме тому місце, де стояв собор, а згодом і місто, що постало з руїн князівського Юр'єва на скелястому березі, дістало назву Біла Церква. Пам'ятки Білої Церкви.

4.1 Костел святого Івана Хрестителя

Колишня культова католицька будівля, яка розташована на історичному ядрі Білої Церкви – Замковій горі. Інтер'єр костелу прикрашений орнаментальним ліпленням італійських майстрів. Нині в будівлі розташовано обласний зал камерної та органної музики.

4.2 Пам'ятник князю Ярославу Мудрому

Відкритий у 1983 році до 950-річчя Білої Церкви і встановлений на Замковій горі, де в XI-XIII ст. розташовувався дитинець давньоруського міста Юр'єва, заснованого Ярославом у 1032 році.

4.3 Церква святого великомученика Георгія Побідоносця

Ще в XI ст. на цьому місці київський князь Ярослав Мудрий заклав храм і дитинець міста Юр'єва. Історично – це місце є ядром міста. За легендою, саме ця білокам'яна церква і дала місту нинішню назву.

4.4 Преображенський кафедральний собор

Преображенський собор було збудовано у 1833-1839 роках в дворі напівзруйнованої Микільської церкви. Храм було споруджено у класичному стилі. Його висота 40 метрів. Інтер'єр був розписаний монументальним олійним живописом, який не зберігся до наших днів. В 1933 році собор перестав функціонувати. До Великої Вітчизняної війни в ньому знаходився Державний міський архів. В 1941 році склепіння собору було зруйноване прямим попаданням бомби. У повоєнні роки церковна служба відновилась і велась до 1961 року. В 1956 році Преображенський собор було занесено в список пам'яток архітектури, тоді ж розпочався ремонт споруди під час якого під штукатуркою поховали настінні розписи.

Храм зведений у класичному стилі, дзвіниця прибудована до церкви, парником оформлений вхід. Архітектор та художники, що розписали церкву, на жаль, невідомі. Церква була закрита в 1934-1942 роках. Але храм, один з небагатьох в Білій Церкві, де богослужіння не припинялися навіть за радянської влади. У 90-х роках біля церкви була побудована каплиця.

Реставраційні роботи в будівлі церкви були проведені в 1988 році. Стіни храму наново розписали майстри з Почаєва. В цей же час поряд з культовою спорудою була побудована каплиця над колодязем. У 2001 році почалося зведення жіночого монастиря, який сьогодні є діючим.

4.5 Микільська церква

Микільська церква закладена 25 серпня 1706 року гетьманом Іваном Мазепою та білоцерківським полковником Костянтином Мокієвським. У зв'язку з історичними подіями великий трипрестольний храм не був добудованим, а 1799 року постраждав від пожежі. У 1839

році після освячення Преображенського собору північна частина Микільської церкви була розібрана, а південна (нинішня Микільська церква) – була в руїнах.

У середині 60-х рр. церковна будівля була капітально відремонтована і зараз це прямокутна в плані споруда, висотою 11,7 м, розділена на два приміщення — вівтар і південну частину. Північна частина відсутня, і це робить будівлю асиметричною. Кожне з приміщень має окремий вихід. Східний фасад з підвищеною середньою частиною увінчують три невеликі бані. Під центральним склепінням в нішах збереглися зображення ликів святих. Споруда висотою 11,7 м зведена у стилі українського бароко, у 1967 році занесена до списку пам'яток архітектури національного значення.

4.6 Торгові ряди

Збудовані на замовлення Ксаверія Браницького у 1809-1814 рр. у стилі ампір. Архітектор невідомий, хоча за іншими даними автор проекту – відомий архітектор Луїджі Руска. Деякі документи відносять будівництво їх на кінець XVIII століття. Припускають, що тоді були закладені підмурки цієї споруди, яка мала важливе значення для формування забудови Білої Церкви: на прилеглих до неї територіях вирости одно- та двоповерхові будівлі житлового, торгового та громадського призначення. Оригінально вирішений торговий комплекс площею близько 5000 м² був розрахований на 85 крамниць. Квадратна споруда має відкритий внутрішній двір площею 1300 м². По внутрішньому і зовнішньому периметрах рядів влаштовані криті галереї, що захищали відвідувачів від сонця й негоди. У центрі кожного з трьох фасадів були в'їзди у внутрішній двір для возів з товарами. Центральний вхід має високі гранітні сходи. Особлива цінність цієї пам'ятки архітектури національного значення в тому, що вона є однією з небагатьох уцілілих будівель такого призначення в Україні.

4.7 Білоцерківська Велика хоральна синагога

Будівля синагоги визнана пам'яткою архітектури і в такому статусі охороняється державою. Нині тут знаходиться Технологіко-економічний коледж БНАУ.

З історії Білоцерківської синагоги відомо, що відведення місця для її будівництва відбулося 15 березня 1853 року після тривалого здобування дозволів.

Зовнішній вигляд будівлі дійшов до наших часів із значними змінами, а дуже цінний інтер'єр синагоги було цілковито знищено в 1929 році – під час перепланування споруди під семирічну школу. Тоді чимало відомих українських пам'яткоохоронців, зокрема й професор Федір Ернст, зробили все можливе для збереження цінного різьблення – культових конструкцій та речей. Незважаючи на внутрішнє перепланування та зміни в зовнішньому декорі ця будівля лишається автентичною пам'яткою архітектури середини XIX століття.

4.8 Купецька синагога

Купецька синагога будувалась майже одночасно із хоральною в тому ж стилі еkleктики, але з іншими деталізацією та декором. В радянські часи її добудували. Крім того, в будівлі замурували і перепроїзували частину вікон. Нині тут теж корпус технологіко-економічного коледжу.

4.9 Колишній єврейський готель

На Торговій площі розташований великий єврейський готель, який звали у XIX столітті. Це майже квадратний у плані будинок із внутрішнім двором. Нині – це житловий будинок.

Висновки. Отже, пізнання культурної спадщини краю за допомогою тематичних екскурсій сприяє покращенню власної освіченості та розширенню поглядів на світ. Екскурсія є особливою формою навчання, що допомагає познайомитися з місцевістю та життям місцевих жителів. Навчально-краєзнавчі екскурсії не лише допомагають у поглибленні теоретичних знань, але й розвивають практичні навички студентів, що важливо для їхньої подальшої професійної підготовки. Стаття висвітлює важливі моменти організації екскурсій та відбору об'єктів для максимального вивчення природної та культурної спадщини регіону.

Навчальна екскурсія по Київщині для студентів географічного факультету була організована Туристичним Центром «Меридіан». Дана подорож призначалась для вивчення історичної культури, пізнання природної краси, дослідження життя та побуту місцевих жителів, а також значення історичних об'єктів для населення. Було розроблено маршрут навчально-краєзнавчої екскурсії «Природна та культурна спадщина Білоцерківщини». Екскурсію створено за наступним маршрутом: м. Київ – с. Буки – с. Шамраївка – с. Пархомівка – м. Біла Церква – м. Київ. Під час маршруту учасники мають змогу відкрити для себе природну та історико-культурну спадщину Білоцерківщини.

References

- Pankova, Ye. V. Turystychnе kraieznavstvo [Tourist local history]. К.: Alterpres, 2003, 127-140. (in Ukrainian)
- Petranivskyi, V. L.; rutynskyi, M. Y. Turystychnе kraieznavstvo [Tourist local history] : navch. posib. К.: Znannia, 2006 (in Ukrainian)
- Pokolodna, M. M. Orhanizatsiia ekskursiinoi diialnosti: pidruchnyk [Organization of excursion activities: a textbook]. 2017. (in Ukrainian)
- <https://incognita.com.ua/naykrashchiy-marshrut-kiyivshchini> - website of Ukraine Incognita
- <https://uk.mapy.cz/>